

Türkiye-Pakistan Dostluk Antlaşması (29 Temmuz 1951)

Türkiye Cumhuriyeti ile Pakistan arasındaki resmi ilişkiler, 15 Ağustos 1947 tarihinde Hindistan'ın bölünerek iki bağımsız devletin, Hindistan ve Pakistan'ın, kurulmasıyla başladı. Bununla birlikte, Pakistan'ı oluşturan nüfusun büyük bir çoğunluğunun Müslüman olması hasebiyle, ilişkilerin arka planı bu tarihten çok önceye dayanır. Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne yakın ilgisi 18. yüzyıldaki gelişmelerle olgunlaştı. Özellikle Batı'nın 17. yüzyıldan itibaren Hint Alt Kıtadaki nüfuzunu gittikçe genişletmesi, Müslümanları "dini bir otorite" aramaya yöneltti. Bu süreçte, Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile Osmanlı Padişahının Halife sıfatıyla Kırım Müslümanlarının bağlı olduğu dinî otorite haline gelmesi, halifeliğin nüfuzunu genişletti. 19. yüzyılın başlarından itibaren Hindistan'daki Müslüman Babür Devleti'nin zayıflaması ve Batı sömürgeciliğinin ilerlemesi ile halifenin manevî nüfuzu Hint Müslümanları arasında daha fazla kabul görmeye başladı.

Osmanlı Devleti ile Hint Müslümanları arasındaki ilişkiler 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren daha da gelişti. Panislam düşüncesinin resmi devlet ideolojisi haline geldiği, hilafet kurumunun kapsamı ve nüfuzunun artmaya başladığı II. Abdülhamit Dönemi, Hint Müslümanlarının algısında önemli bir kırılmayı da beraberine getirdi. Bu dönemde, ilişkiler hilafet kurumunun merkeze alındığı "din kardeşliği" ortak söylemi üzerinden gelişmeye başladı. Batı'nın hegemonyasına karşı İslam birliği idealinin ön plana çıktığı bu dönem, hilafet etrafında birleşme duygusunu daha da perçinledi. Neticede, "Doğu'nun son kalesi" Osmanlı Devleti'ni kurtarmanın "İslam dünyasını kurtarma" düşüncesiyle iç içe geçtiği bu dönemden itibaren, Hint Müslümanları Osmanlı Devleti'ni maddî ve manevî olarak destekledi. Hint Müslümanları tarafından yürütülen propaganda faaliyetleri, kurulan yardım dernekleri ve basın-yayın yoluyla verilen destek, Hint Müslümanlarının hilafeti kurtarmak için yapabilecekleri fedakârlığın boyutlarını gösteriyordu.

Osmanlı Devleti ve Hint Müslümanları arasındaki bağ 20. yüzyılın başından itibaren başlayan savaşlarla daha ileri bir düzeye taşındı. Nitekim Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasında Hint Müslümanları Osmanlı Devleti'ni maddî ve politik anlamda desteklemeye devam etti. Osmanlı Devleti'ni destekleme temelinde inşa edilen bu manevî ortaklık, ilişkilerin temel omurgasını oluşturdu. Emperyalist devletlerin Osmanlı Devleti'ni parçalama ve paylaşma planları karşısında, hilafet kurumunun kurtarılması ideali Müslümanlar arasında daha da kitlesel bir boyuta ulaştı. Bu süreçte, Osmanlı Devleti'nin yıkılışının hızlanması ve Batı tarafından "hasta adam" muamelesi görmesi, Hint halkının desteğini ve sempatisini güçlendiren bir unsur haline geldi. Türk-Hint ilişkilerinde gittikçe artan dayanışma ve yardım bilinci, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Milli Mücadele Dönemi'nde daha da yoğunlaşacaktı. Nitekim Osmanlı Devleti'ne yardım etmek amacıyla kurulan Hint Hilafet Hareketi (1919-1924), bu kitlesel desteğin açık bir ilanıydı. Hint Hilafet Hareketi, Millî Mücadele boyunca Türk tezinin haklılığının dünya kamuoyuna duyurulması ve Türklere maddî-manevî destek sağlanmasına önemli katkılar sundu.

Aslında Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele Dönemi'nde Türklere verilen her destek İngiliz karşıtlığı içeriyordu. Bu yüzden Hilafet Hareketi ile Türklere destek verilirken, bu hareketin bir diğer ayağını İngilizlere karşı yürütülen faaliyetler oluşturuyordu. Nitekim İngilizlere yapılan baskının dolaylı olarak Türk davasını destekleyen bir içeriğinin olduğu açıktı. Zira söz konusu dönemde, Hint Müslümanlarının baskısı bir nebze de olsa İngilizlerin Türklere karşı yürüttüğü olumsuz politikaları frenlerken, aynı zamanda İngiltere'de de Türklerin tezini savunan ve İngiliz politikalarını eleştiren ciddi bir kamuoyunun oluşmasına hizmet etti. Bu bakımdan, söz konusu süreçte Hint Müslümanları ve diğer

dinî unsurların Osmanlı Devleti'ne/Türkiye'ye maddi ve manevi desteği yoğun bir şekilde devam etti. Halifeliğin kaldırıldığı 3 Mart 1924 tarihine kadar Türkiye ve Hindistan arasındaki kurulan ilişkiler dinî motivasyonun yanı sıra bahsi geçen nedenlerle gerek ideolojik gerekse de siyasi bir temelde inşa edildi.

Halifeliği kurtarmayı ve korumayı bir ideal olarak benimseyen Hint Müslümanlarının bir kısmı nezdinde söz konusu kurumun kaldırılmasının bir tepki uyandırması doğaldı. Nitekim söz konusu değişim Hint Alt Kıtası'nda büyük bir şok etkisi yarattı ve uzun bir süre Müslümanların önemli bir kesimi arasında kabul görmedi. Fakat Muhammed İkbâl gibi hilafetin kaldırılmasını devrin bir gereği olarak yorumlayan ve modern bir ulus devletinin kurulmasını savunanlar da oldukça fazlaydı. Şöyle ki Hint Müslümanları bu değişime zamanla adapte olmuş, hatta bir süre sonra halifeliğin kaldırılmasına meşruiyet kazandıran görüşler kabul görmeye başlamıştı. Hint Müslümanları arasında, Türk modernleşmesini savunan, Panislam idealinin Müslümanlar için bir çözüm olmaktan uzak olduğu fikrini benimseyen ve hilafetin kaldırılmasının haklı gerekçelerini savunan aydın ve entelektüeller de azımsanmayacak kadar çoktu. Buna paralel olarak, Hint Müslümanlarının bir kesimi modern ulus devletinin geçirdiği kimlik değişimini ve reformları destekleyen bir tutumu benimsemeye başladı. Bu bakımdan, Hint Müslümanları ile ilişkilerin halifeliğin kaldırılmasından sonra da farklı alanlara kayarak sürdüğü iddia edilebilir. 1947'den itibaren Pakistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler bu temel üzerine inşa edilecekti.

15 Ağustos 1947 tarihinde Hindistan'ın bağımsızlığı onaylanırken, aynı zamanda Müslümanların yaşadığı bölgeleri içine alan Pakistan Devleti de resmen kuruldu. Pakistan ile resmi ilişkiler, Türkiye'nin Pakistan'ı tanıması ve karşılıklı büyükelçi atanması ile başladı. 17 Ekim 1949 tarihinde merkezi İstanbul'da olmak üzere Türkiye-Pakistan Dostluk Cemiyeti kuruldu. İki ülke arasındaki dostluğu ve kültürel etkileşimi geliştirmek amacıyla kurulan Cemiyet, ikili ilişkilerde önemli bir adım teşkil etti. 21 Haziran 1951 tarihinde ise merkezi Ankara'da olan Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti kuruldu. Cemiyet, Pakistan'ın bağımsızlığını kazanması ve Muhammed Ali Cinnah'ın vefatının yıldönümü gibi önemli günlerde kültürel etkinlikler düzenleyerek ikili ilişkilerin geliştirilmesine büyük katkı sağladı. Düzenlenen kültürel faaliyetler ve cemiyetin yıllık kongrelerinde Türkiye-Pakistan dostluğunun ebedileşmesi sıklıkla vurgulandı. Bu süreçte pekişen siyasî ve kültürel ilişkiler, Türkiye-Pakistan Dostluk Antlaşması'na bir altyapı teşkil etti.

1951 yılının Mart ayından itibaren, Türkiye-Pakistan ilişkilerini daha ileri bir noktaya taşımak için her alanda iş birliğini öngören bir antlaşma yapılması gündeme geldi. Neticede, Pakistan Hükümeti'yle bir dostluk antlaşması imzalanması için 3 Mart 1951 tarihinde Bakanlar Kuruluna yetki verildi. 26 Temmuz 1951 tarihinde ise Türkiye-Pakistan Dostluk Antlaşması resmîyet kazandı. Bahsi geçen antlaşma, Türkiye adına Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve Pakistan adına da büyükelçi Mian Başhir Ahmad tarafından, Türkçe, Urduca ve İngilizce olmak üzere üç dilde imzalandı. 26 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan antlaşma, 5 Mayıs 1952 tarihinde 5925 sayılı kanunla onaylandıktan sonra, 13 Mayıs 1952 tarihinde *Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

Türkiye ve Pakistan Dostluk Antlaşması, iki ülke arasındaki mevcut dostluk ve kardeşlik bağlarını ebedileştirmeyi, aralarındaki iş birliğinin sahasını genişletmeyi ve karşılıklı münasebetleri güçlendirmeyi amaçlıyordu. Antlaşma maddeleri, konsolosluk işleri, gümrük, kültür, ulaştırma, sivil havacılık, suçluların iadesi gibi konularda karşılıklı iş birliği yapılması gibi konuları kapsıyordu. Yine, iki ülke arasındaki tüm anlaşmazlıklar diplomatik yollarla çözülecek, dostane ilişkiler daha da geliştirilecekti. Aynı zamanda antlaşma, iki ülke arasında ticaret, kültür, gümrük, sivil havacılık gibi pek çok alanda iş birliği yapılmasını teşvik eden bir içeriğe sahipti. Bahsi geçen antlaşma, iki ülke arasındaki tüm meselelerin dostluk ve barış yoluyla çözümlenmesini ve diplomatik yollara başvurulmasını garanti altına alıyordu.

Herhangi bir sorun olması durumunda ise Birleşmiş Milletlere başvurulacaktı.

Türkiye-Pakistan Dostluk Antlaşması, iki ülke arasındaki kültürel, iktisadî ve siyasî iş birliğine katkı sağlamanın yanı sıra ilişkilerin dostane bir temel üzerine inşa edilmesine önemli bir katkı sundu. Ayrıca antlaşma, Pakistan'ın resmen kurulmasından sonraki süreçte iki ülke ilişkilerinin gelişerek devam edeceğinin somut bir ifadesi oldu. Pakistan'ın resmen kurulmasından itibaren inşa edilen ikili ilişkiler, elbette ki tarihsel süreçten itibaren süregelen yakın dostluk bağlarının bir devamı niteliğindedir. 1947'den itibaren siyasî, kültürel, diplomatik ve ekonomik temelde dostane bir çizgide seyreden ilişkiler gerek Soğuk Savaş'ın konjonktürel ortamı gerekse de Türk dış politikasının rotası ile 1960'tan sonra daha da ivme kazanacaktı. Esasında iki kutuplu Soğuk Savaş ortamında ABD yanlısı bir dış politikaya yönelen iki ülke için ilişkilerin giderek gelişmesi kaçınılmazdı.

Bununla birlikte, ikili ilişkilerinin Hindistan-Pakistan arasındaki çatışmalar düzleminde de ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan, Türkiye'nin 1950'ler boyunca Hindistan ve Pakistan ile eşit düzeyde resmi ilişkiler kurmaya yöneldiği, Pakistan'ı önceleyen bir tutum sergilemediği, fakat özellikle 1960'tan sonra Keşmir Meselesi gibi ihtilafli konularda Pakistan'ın tezlerine yakın bir tutum içine girdiği görülmektedir. Bu bakımdan, Türkiye-Pakistan Dostluk Antlaşması'nın, ikili ilişkilerdeki sürekliliğin ve iş birliğinin somut bir ifadesi olduğu söylenebilir.

Bahar İZMİR

KAYNAKÇA

Arşivler

National Archives of India (NAI), Foreign and Political Department, External Files-Secret/34-X, 13 Mart 1924.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivler Başkanlığı (BCA), 30-18-1-2, 126/55/6, 13.07.1951.

BCA, 30-18-1-2, 125/17/8, 03.03.1951.

British Library, India Record Office (IOR), L/PS/12/4679, 16721, 1948.

Resmi Yayınlar

T.C. Resmî Gazete, Sayı:8108, Kanun No:5925, 13/05/1952, s.3586. (Türkiye-Pakistan Dostluk Antlaşmasının onaylanmasına dair kanun)

T.C. Resmî Gazete, Sayı:8108, Kanun No:5925, 13/05/1952, s.3586 (Türkiye-Pakistan Arasında Dostluk Antlaşmasının Metni)

T.C. Resmî Gazete, Sayı:7249, Karar Sayısı:9425, 13/06/1949, s.16530.(Türkiye-Pakistan Kültür Derneğinin Kurulmasına Dair Kanun)

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Toplantı 2, Cilt 14, 24 Mart 1952-30 Nisan 1952, s.20. (Türkiye ile Pakistan arasında Dostluk Antlaşmasının Onanması Hakkında Kanun Tasarısı)

Sürelî Yayınlar

"Türkiye-Pakistan Dostluk Cemiyeti", **Cumhuriyet**, 18 Ekim 1949, s.4.

"Türkiye-Pakistan Dostluk Cemiyet", **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1950, s.3.;

“Pakistan’ı Ziyaret Edecek Üniversiteli Talebe”, **Cumhuriyet**, 6 Aralık 1949, s.2.

“Türkiye-Pakistan Dostluk Cemiyeti Yıllık Kongresi Yapıldı”, **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1950, s. 2.

“Keşmir’de durum”, **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1950, s.1.

“Pakistan’ın İstiklal Yıldönümü Kutlandı”, **Cumhuriyet**, 13 Ağustos 1950, s.4.

“Pakistan’ın Kuruluş Yıldönümü Kutlandı”, **Milliyet**, 15 Ağustos 1950, s.2.

“Pakistan’la Dostluk Anlaşması İmzaladık”, **Milliyet**, 27 Temmuz 1951, s.1.

“Türkiye-Pakistan Dostluk Anlaşması”, **Vakit**, 27 Temmuz 1951, s.1.

“Pakistan’la Dostluk Anlaşması”, **Ulus**, 27 Temmuz 1951, s.1.

“Türkiye-Pakistan Arasında Dostluk”, **Cumhuriyet**, 27 Temmuz 1951, s.1.

“Pakistan’la Dostluk Anlaşması”, **Ulus**, 27 Temmuz 1951, s. 3.

“Pakistan’ın Beş Maddelik Teklifi”, **Ulus**, 29 Temmuz 1951, s.5.

“Türkiye-Pakistan Arasında Dostluk”, **Cumhuriyet**, 27 Temmuz 1951, s.1-4.

Kitaplar

İsmail Akbaşı, **Geçmişten Geleceğe Türkiye Pakistan İlişkileri**, Zeus Kitabevi Yayınları, İzmir, 2013.

29/03/2025 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-pakistan-dostluk-antlasmasi-29-temmuz-1951/?pdf=5673> adresinden erişilmiştir